

HARMADIK FEJEZET

A szűz istennők: Artemisz, Athéné és Hesztia

A három olümposzi szűz: Artemisz, a vadászat és a Hold; Athéné, a bölcsesség és a női mesterségek istennője, valamint Hesztia, a házitűzhely és a templom őrzője. A nő pszichológiai vonatkozásában ez a három őstípus testesíti meg a függetlenség, az aktivitás és a kapcsolat-nélküliség vonásait. Artemisz és Athéné kifelé forduló, extravertált archetípusok, céltudatosak és teljesítményorientáltak, míg Hesztia befelé forduló, introvertált, spirituális lényegű. E három archetípus a nő belső motivációját képviseli a tehetség kibontakoztatására, az érdekérvényesítésre, a versengésre, a problémák megoldására, a környezet rendezett kialakítására, vagy éppen arra, hogy befelé forduló, szemlélődő életmódot folytassunk. Minden nő, akiben valaha is fölébredt a vágy egy „saját szoba” iránt¹, aki otthon érzi magát a természetben, vagy nagyra becsüli az egyedüllét óráit, lelkileg e három istennő valamelyikével rokon.

A szűz istennő aspektusa a nő lelkének az a része, melyet egyetlen férfi sem vehet birtokába, ahová nem képes „behatolni”, mert ennek a lélek résznek nincs igénye a férfira, még abból a célból sem, hogy önértékeit rajta keresztül ismerje föl. Önbecsülését önmagából meríti, „saját jogán” van neki, anélkül, hogy mások elismerését igényelné. Ha valaki egy szűz istennő archetípusát éli ki, ez csak azt jelenti, hogy személyiségének tetemes része érintetlen, és nem azt, hogy a szó fiziológiai értelmében szűz.

A szűz fogalma azt jelenti: makulátlan, érintetlen, még nem nyúltak hozzá, nem munkálkodtak rajta, nem ismerték meg, sértetlen. Ez fejeződik ki a szűz hó, szűz terület, szűzföld, szűz vadon, érintetlen pecsét stb. összetételekben.

A három szűz istennő kivételként emelkedik ki a férfi istenek által uralt vallási rendszerből, és a férfiak által uralt korból. Ezek az istennők soha nem mentek férjhez, soha férfi isten vagy halan-

dó le nem győzte őket, érintetlenek maradtak – még Aphrodité mesterkedése sem tudta szerelemre gyújtani őket.²

A SZŰZ ISTENNŐ, MINT ARCHETÍPUS

Ha a nő pszichéjében Artemisz, Athéné vagy Hesztia őstípusa dominál, úgy a nő – ahogy Esther Harding jungiánus analitikus leírta – „egy önmagával”, azaz: hű marad önmagához, erős éni-identitással, énazonossággal rendelkezik. Lelkének lényeges része nem tartozik „senki fiához” sem. Harding asszony így ír erről: „A szűz azonos önmagával, és hű marad önmagához. Amit tesz, nem azért teszi, mert tetszeni akar, nem is azért, hogy szeressék vagy elismerjék, még csak nem is a saját önbecsülése kedvéért, nem hatalomvágyból, és nem föltűnési vágyból, hanem egyszerűen azért, mert amit tesz, az az igaz, az a hiteles. Meglehet, viselkedése nem mindig konvencionális. Talán éppen nemet mond, amikor igent mondani könnyebb lenne, és az elvárásoknak is az felelne meg. Szűz lévén azonban nem áll külső befolyások hatása alatt, melyek a nem szüzeket – házások avagy sem –, arra készítetik, hogy vitorláikat a szélnek feszítsék, és alkalmazkodjanak a szükségszerűséghez.”³

Ha egy nő hű önmagához, arra érez készítetést, hogy belső értékeinek megfelelően éljen, s azt tegye, ami számára fontos, ami őt elégíti ki – függetlenül attól, hogy mások minderről hogyan vélekednek. Sem a társadalmi szerepelvárások, sem az egyes férfiak által támasztott követelmények nem érintik ezt az autonómiát.

A szűzies archetípus rejtett vagy nyílt nőpártiságban, akár kifejezett feminizmusban is megjelenhet, de olyan ambíciók formájában is, melyektől a nőt általában óvni szokták. Példaként említhetjük Amelia Earhart pilótanőt, aki mindig oda akart repülni, ahol mások még soha nem jártak. A szűzies archetípus jellemzi a költőnőket, muzikusokat vagy festőket, akiknek kreativitása a női lét tapasztalataiból fakad.

Ennek az őstípusnak a kifejeződési formái azok a nőszervezetek, melyek az önismeret fejlesztésére, önégélyezésre vagy bizonyos jogok biztosítására alakulnak.

A SZÜZEK TUDATA – MINT A REFLEKTOR FÉNYCSÓVÁJA

Mindhárom istennő-kategóriához sajátos tudati minőség rendelődik. A szűz istennőket az élesre állított tudat jellemzi. Akik hozzájuk hasonlítanak, azoknak megvan az a képességük, hogy teljes erővel a fontos dolgokra koncentráljanak, és teljesen elmerüljenek valamilyen tevékenységben. Olyan ez a tudat – amivel csak ők rendelkeznek –, mint egy erősen fókuszált és szándékosan egy- valamire irányított fénysugár, amely csak azt világítja meg, amire vetődik, minden egyebet homályban hagy.

Élesre állított tudattal könnyebb megoldani egy problémát, hiszen a céltől sem a magunk, sem mások szükségletei nem térítenek el. Osztatlan figyelmet szentelhetünk annak, amivel éppen foglalkozunk, bármi legyen is az.

Danielle Steel, akinek több mint húsz kötetét tizenkilenc nyelven már vagy ötvenmillió példányban adták el, kitűnő példa erre a tudatműködésre. Az író nő önmagát „túteljesítő”-nek nevezi, mondván: „Nagyon intenzíven dolgozom, általában napi húsz órán át. Ez hat hétig, heti hét napon így megy” (amíg be nem fejez egy regényt).

A Hesztia-jellegű, tehát introvertált őstípusra a hosszan tartó meditáció jellemző. Sem a külvilág ingerei, sem az esetleg kényelmetlen testhelyzet nem téríti el a koncentrációtól.

LÉTFORMÁK ÉS VISELKEDÉSMÓDOK

Azok a nők, akik hajlamaik és tehetségük hívására élsportolók, aktív feministák, tudományos kutatók, cégvezetők, női zsoké vagy éppen minta-háziasszonyok, apácák vagy egy ashram tagjai lesznek, tipikus példái a szűz istennők által befolyásolt személyiségeknek. Ezek a nők vonakodnak a társadalom által elvárt hagyományos szerepek betöltésétől, és inkább saját hajlamaikat követik. Fogós kérdés: ezt miképpen engedhetik meg maguknak anélkül, hogy környezetük haragját magukra vonnák? Alkalmazkodniuk is kell a férfivilághoz, de belső önmagukhoz is hűnek kell maradniuk. Nem könnyű feladat.

A mitológia szerint mind a három istennő hasonló kihívással nézett szembe, s mindegyik a maga sajátos megoldását kínálja mintául. Artemisz, a vadász lemondott a városról, kerülte a férfiakat, és idejét az őt követő nimfacsapattal a vadon mélyén töltötte. Alkalmazott módszerét a férfibefolyástól való különválás, a kivonulás jelenti. A mai nők, akik feminista csoportokhoz, vagy csak nők által vezetett közösségekhez csatlakoznak, hasonló magatartást követnek. Az Artemisz-nők egyszersmind „megrögzött individualisták” is, útjukat egyedül járják végig.

Athéné – az előbbi magatartással ellentétben – egyenrangú vagy felsőbbrendű társként a férfiak mellé szegődött. A leghevesebb harcban is megőrizte hidegvérét, és igen ravasz stratégia hírében állt. Alkalmazkodási módja a férfiakkal való azonosulás – „olyan” lett, mint egy férfi. Athéné útját ma is számos nő járja, akik betörnek az üzleti világba, vagy hagyományosan férfifoglalkozásokat választanak.

Hesztia, a házitűzhely istennője a befelé fordulást, a visszavonulást választotta alkalmazkodási stratégiájaként. Belső világába húzódott, anonim alakot öltött, s így magára maradhatott. Az a nő, aki elfedi nőiességét, hogy a férfiak nemkívánatos érdeklődését elkerülje, aki nem áll be a versenybe, hanem inkább a nyugodt életet választja, s közben teljesen feloldódik napi teendőiben és a meditációban, Hesztia módjára él.

A három szűzi istennőt nem változtatták meg a másokkal szerzett tapasztalatok sem, nem engedték, hogy akár saját érzelmeik, akár más istenek legyűrjék őket, immunisak voltak a szenvedésekkel szemben, és nem kötelezték el magukat soha.

Ha egy földi nő így tesz, bizonyára sok mindentől megfosztja magát. Nem tudja meg, mi az igazi érzelmi közelség, s esetleg „szakbarbárként” egyoldalú, magányos életre kényszerül.

Míg azonban egy istennő változhatatlan, a földi nő élete során mindig fejlődhet, változhat, gazdagodhat lelkiekben is. Meglehet, lényeg egy ideig teljesen valamelyik szűz istennő uralma alatt áll, de aztán szerelmes lesz, férjhez megy, és gyermekekre vágyik, s akkor ráébred, hogy Aphrodité, Héra és Démétér is tartogat számára fontos dolgokat.

EGY ÚJ ELMÉLET

Amikor Artemiszt, Athénét és Hesztiát pozitív, aktív női mintákként jellemzem, hagyományos pszichológiai elméleteket cáfok. Ha ugyanis a freudi vagy a jungi álláspontból indulunk ki, a szűz istennőkre vonatkozó megállapításokat vagy „tünetek”-ként, patológiás megnyilvánulásokként kezelhetjük, vagy a nő pszichéjében nem egészen tudatos maszkulin (férfias) vonásokként. Ezek az elméletek a szűz istennő típusának megfelelő nőket gátlásos, kompenzáló, önbecsülésükben sérült személyeknek tekintik. Számos nő tarthatná magát Freud szemlélete alapján deviánsnak, természetellenesnek, mert nem anyaszerepre, hanem hivatásában karrierre vágyik. Aki Jung elméletében jártas, jó, ha óvakodik attól, hogy véleményt nyilvánítson, hiszen Jung szerint a női lények gondolkodóképessége eleve gyengébb, s ráadásul előítéletek befolyása alatt állnak.⁴

Freud szerint a nő pszichológiája péniszcentrikus. A nőkre vonatkozó közléseit arra alapozza, ami az anatómiájukból hiányzik, s nem arra, amit testi-lelki vonatkozásban föl tudnak mutatni. Freud szerint a nők – pénisz híján – csonkák és csökkent értékűek, éppen ezért kellőképpen irigykednek is a férfiakra. E jelenségnek – a péniszirigységnek – csinos tünettana is van: mazochizmus, narcisszizmus és gyengébb felettes én (vagyis fejletlenebb lelkiismeret) jellemzi az egyébként „normális” nőt. A pszichoanalízis dogmatikusai a női viselkedést ekképpen látták:

– Az a nő, aki kompetens és magabiztos, aki elért valamit az életben, s aki szemlátomást élvez, hogy intelligenciáját és képességeit kibontakoztathatja, „férfikomplexus”-ban szenved. Úgy tesz, mintha azt hinné, hogy nincs kasztrálva, pedig természetesen ez a helyzet. Valójában nincs az a nő, aki valamivel ki akarna tűnni – ha mégis, akkor ez a „férfikomplexus” tünete és a „realitás” tagadása.

– A nő, aki gyereket akar, tulajdonképpen szintén péniszre vágyik, és ezt a kívánságát szublimálja azzal, hogy egy gyermek utáni vágyat állít a pénisz utáni vágy helyére.

– A nő azért vonzódik szexuálisan a férfiakhoz, mert fölfedezte, hogy az anyjának nincs pénisz. (Freud eredeti elmélete szerint a női heteroszexualitás arra a traumatikus pillanatra vezet-

hető vissza, amikor fölfedeztük, hogy nincs péniszünk, és rájöttünk, hogy az anyánknak sincs, s így libidónkat anyánkról az apánkra vittük át – akinek van pénisz.)

– Egy nő, aki szexuálisan ugyanolyan aktív, mint egy férfi, nem élvezi a szexualitást és érzékiségének kifejeződését. Csupán kényszeres viselkedésről van szó, amellyel az ilyen nő kasztrációs félelmétől próbál megszabadulni.

Jung elmélete a nők pszichológiájáról jóval „előzékenyebb” a nőkkel szemben, mint Freudé, már csak azért is, mert ő nem tekinti a nőt csonka férfinak. Jung abból a föltevésből indul ki, hogy a női és férfi lelki alkat közti különbség a kromoszómák eltérésére vezethető vissza. Azt vallja, hogy a nőknek tudatos női személyiségük s egy tudattalan férfikomponensük – *animusuk* – van, míg a férfiak tudatos férfiszemélyiséggel és tudattalan női résszel – *animával* – rendelkeznek.⁵

A női személyiséget Jungnál a befogadás, a passzivitás, a tápláléknyújtás vágya és szubjektivitás jellemzi, míg a racionalitás, a spiritualitás és a személytelen, objektív döntések meghozatalának képessége férfitulajdonságok. Ha egy nő – bármilyen fejlett formában is – ilyen tulajdonságokkal rendelkezik, mindenképpen hátrányban van, minthogy nem férfi, s ha eszes, kompetens és viszi valamire az életben, ezt pusztán jól fejlett animusának köszönheti. Ez az animus azonban – minthogy kevésbé tudatos – eleve kisebb értékű. Az animus ráadásul ellenséges is lehet, hatalomra vágyó, irracionálisan dogmatikus és fontoskodó – legalábbis Jung és egyes követői ezeket a jellegeket hangsúlyozzák az animus működésének leírásakor.

Jung tehát nem tekinti ugyan eleve fogyatékosnak a nőket, de azt bizvást elmondhatjuk róla, hogy kevésbé kreatívnek, objektívnek és határozottnak véli őket, és feladatukat leginkább a férj oldalán a társ, az ihlető szerepének betöltésében látja.

Ez az elmélet kifejezetten lehangoló. Jung egy helyen így ír: „*A nő, aki férfi-hivatást választ, úgy tanul és dolgozik, mint egy férfi, olyasmint tesz, ami női természetével nincs összhangban – ha éppen nem káros rá nézve.*”⁶

Az új elmélet, melyet magam dolgoztam ki, s melyre ez a könyvem épül, az archetipikus viselkedési minták létezésén alapul, vagyis egy olyan koncepción, melyet C. G. Jung dolgozott ki, és

vezetett be a pszichológiába. Nem utasítom el teljesen Jung modelljét, ami a nő lélektanát illeti, de úgy vélem, az nem univerzális: egyes nőkre ráillik, másokra azonban nem. A sebezhető istennőkről és Aphroditéről szóló fejezetekben bizonyos mértékig tovább finomítom Jung okfejtését, de a három következő – Artemiszről, Athénéről és Hesztiáról szóló – fejezetben új viselkedési mintákat mutatok be, melyek messze túlmutatnak Jung koncepcióján.